

**ПЕРИФРАЗИ ЯК ЗАСОБИ ОЦІНКИ ТВОРЧОСТІ
ГРИГОРА ТЮТЮННИКА У СПОГАДАХ
ПРО ПИСЬМЕННИКА**

doi: 10.12958/2227-2631-2025-2-52-104-116

Лариса Колесникова,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7018-7761>

Маргарита Кравченко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7201-3300>

У статті описано перифрази, використані у спогадах про Григора Тютюнника, з погляду їхньої структури та значення, у контексті оцінки письменницької майстерності новеліста та його творів як складників художнього дискурсу другої половини ХХ століття. Під час систематизації матеріалу використано прийоми вибірки інформації, описовий метод з елементами лексико-семантичного та текстологічного аналізу складників перифрастичних висловів. Моделювання перифразових найменувань як розширеної номінації однієї особи – Григора Тютюнника – або героїв його художніх творів, рідше – мови оповідань, їхньої загальної характеристики, здійснене майстрами слова – відомими письменниками, критиками, редакторами, журналістами, які глибоко знають українську й зарубіжну літературу. Вони володіють образним метафоричним мовленням, тому більшість перифраз метафоричні. Використання культурно значущих сем, концептів, культурного фону тексту сприяє влучності й точності перифраз, їхній досконалості як продукту культури мовлення. У спогадах репрезентовано індивідуально-авторські (контекстуальні) перифрази, рідше – традиційні (відтворювані). Переважають метафоричні логічні перифрази, що передають зміст позначуваного у формі опису характерних чи вагомих для певного контексту ознак. Предметом вторинної номінації найчастіше стають риси зовнішності й характеру Григора Тютюнника, його артистизм, основні ознаки творчості – правдивість образів і сюжету, колоритність, злободенність тематики оповідань, мовна майстерність. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що найбільш поширеними в матеріалах спогадів є двокомпонентні чи трикомпонентні субстантивні словосполучення з атрибутивними відношеннями між частинами. Якщо автор використовує одиничний іменник чи (рідше) прикметник як перифразу, то зазвичай за цими

номінаціями слідує підрядна частина речення, що уточнює й пояснює сказане. Рідше трапляються перифрази, побудовані за моделлю простого чи складного речення. Перифрази надають висловлюванням культурних діячів України конотації виділення, виокремлення, схвалення, високої позитивної оцінки, нетиповості, винятковості, указують на непересічність постаті новеліста, його зв'язок із самими героями оповідань.

Ключові слова: перифраза, розширена номінація денотата, оцінна конотація, однослівні найменування, субстантивні словосполучення з атрибутивними відношеннями.

Kolesnykova Larysa, Kravchenko Marcharyta. Periphrases as means of evaluating the creativity of Hryhir Tiutiunyk in memoirs about the writer

The article examines the use of periphrases in memoirs about Hryhir Tiutiunyk, focusing on their structural and semantic features as tools for evaluating the writer's artistic mastery and his contribution to the literary discourse of the second half of the 20th century. Special attention is given to how these periphrastic expressions reflect the perception of Tiutiunyk's personality and works by his contemporaries – writers, critics, editors, and journalists. The use of culturally significant semantics, concepts, and the cultural background of the text ensures the precision and expressiveness of the periphrases, demonstrating their value as elements of refined linguistic culture. The memoirs primarily contain individual-author (contextual) periphrases, while traditional (reproducible) ones are less frequent. Metaphorical-logical periphrases dominate, conveying the meaning of the referent through characteristic or contextually significant features. The analysis of the material shows that two- and three-component substantive phrases with attributive relations are the most common structures. Periphrases in the memoirs add connotations of approval, distinction, and exclusivity to the statements of leading Ukrainian cultural figures, emphasizing the uniqueness of Tiutiunyk's personality and his deep connection with the characters of his prose.

Keywords: periphrases, extended nomination of the denotatum, evaluative connotation, one-word names, substantive phrases with attributive relations.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. У спогадах про Григора Тютюнника (зокрема у статтях його сучасників – друзів, письменників і літературознавців) відтворено живий

і правдивий портрет однієї з найяскравіших постатей української літератури другої половини ХХ століття, письменника-прозаїка, який найбільше відомий як майстер новели та короткої повісті. Критики про нього кажуть, що він писав про простих людей, селян, дітей, його герої – це звичайні українці з їхніми радощами, болем і щирістю. Але для його творчої манери характерна психологічна глибина, уміння показати навіть маленьку життєву подію через призму переживань її учасників. Глибокий психологізм його творів найчастіше пов'язаний з моральними переконаннями, які відстоюють персонажі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі немає однозначного тлумачення терміна *перифраза*. На думку О. Юрченка, «терміном перифраза називають три принципово відмінні речі: прийом описового називання (називаючи цей прийом або тропом, або фігурою), засіб, за допомогою якого здійснюється цей процес, наслідок називання – складену мовну одиницю, що має лексичне значення» (Юрченко, 1983, с. 22). Прихильники стилістичного напрямку, стверджуючи, що перифраза – це стилістичний прийом, констатують: він «полягає в описовому позначенні певного однослівного найменування», це «засіб синонімічної заміни, коли у понятті виділяється якась одна його ознака, а всі інші певною мірою затушовуються, при цьому явище, предмет чи особа називаються не прямо, а описово, через характерні для них риси; слова, усталені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними й описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб» (Загнітко, 2012, с. 41).

Як описовий заміник прямої назви перифраза в публіцистичному чи художньому тексті, зокрема у спогадах, що є епістолярно-художньо-публіцистичним різновидом чи подеколи документально-публіцистичним, виконує кілька важливих функцій. У монографії Ю. Макарець та в інших дослідженнях виділяють такі основні функції перифраз: оцінну (перифраза передає авторське ставлення до явища чи особи); емоційно-експресивну (робить текст більш виразним, живим, наближеним до художнього мовлення); евфемістичну (дозволяє уникнути грубих або небажаних слів); інформативну / конкретизуючу (перифраза може уточнювати особливості предмета чи людини, робити акцент на рисах, важливих для контексту); культурно-символічну (перифрази часто апелюють до історії, міфології чи національних символів, збагачуючи зміст); комунікативну (контактну) (перифрази створюють «місток» між автором і читачем, роблять текст ближчим, цікавішим, іноді інтригуючим). Загалом у публіцистичному тексті перифраза – це «не лише прикраса мови, а й інструмент впливу на свідомість та емоції читача: вона допомагає не просто інформувати, а й переконувати, формувати оцінку» (Макарець, 2012, с. 82 – 83).

Семантико-стилістичні особливості перифраз вивчають здавна. У класичній риторичі про перифраз писали ще **Аристотель** та

Квінтіліан (Макарець 2012, с. 81). У лінгвістиці ХХ століття цей термін функціонує у працях Ж. Дюбуа, Г. Пауля, Р. Якобсона (у контексті стилістики й семіотики). Зарубіжні дослідники (К. Бах (Bach, 1997), М. Банко (Bańko, 2002a; Bańko, 2002b), Р. Карстон (Carston, 2002), С. Міллс (Mills, 1997)) трактують перифраз як стилістичний прийом у літературі й медіа.

У другій половині ХХ століття українські лінгвісти активно вивчають стилістичні можливості перифрази. Цьому питанню присвячені статті А. Свашенко (Свашенко, 1973), І. Кобилянського (Кобилянський, 1986), М. Коломійця (Коломієць, 1984). У лінгвістиці кінця ХХ – початку ХХІ століття перифрази описано в аспекті їхніх функцій у масмедіа (Євсєєва, 2002; Завгородня, 2002), а також у художніх і публіцистичних творах (Клещова, 2001; Копусь, 2001; Мойсієнко, 1997; Онищенко, 2005; Шаповал, 2001).

Працю Ю. Макарець присвячено вивченню перифрази як стилістичного засобу в українській публіцистиці. У ній розглянуто теоретичні засади поняття перифрази, її різновиди та функції; охарактеризовано український публіцистичний дискурс як середовище, у якому використовують перифрази для образності, іронії чи підкреслення оцінки. Класифікуючи перифрази, авторка аналізує їхні структурні та семантичні типи (наприклад, географічні, історичні, культурні, особові). У полі зору дослідниці також вплив перифраз на емоційність тексту, формування оцінки подій чи осіб, збагачення мовлення вторинними номінаціями (Макарець, 2012).

Отже, перифрази – це об'єкт міждисциплінарного вивчення: їх досліджують мовознавці, літературознавці, журналістикознавці, психологи мови.

Методи дослідження. Мету статті вбачаємо в тому, щоб систематизувати перифрази, вживані у спогадах про Григора Тютюнника для оцінки його майстерності як новеліста і його творів як складників художнього дискурсу другої половини ХХ століття. Для реалізації цієї мети використовуємо прийоми вибірки інформації, описовий метод з елементами лексико-семантичного та текстологічного аналізу складників перифрастичних висловів.

Виклад основного змісту. У книзі «Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника» (2021), упорядкованій М. Слабошпицьким, розміщено автобіографію Григора Тютюнника та 33 статті сучасників письменника, які були знайомі з ним, у різний час аналізували його твори, ставали учасниками багатьох громадських заходів і можуть відтворити до деталей події, у центрі яких був письменник. У ній використано низку статей із книжки «Вічна загадка любові» (1988), а також подано нові матеріали про письменника.

Оскільки розповіді про події шістдесятилітньої чи сімдесятилітньої давності пов'язані з аналізом творів Григора Тютюнника, його індивідуальної манери письма, визначенням місця цього майстра слова

в історії української літератури, то й перифрази, уживані у спогадах відомими письменниками, побратимами, колегами, літературознавцями, дуже часто виконують оцінну функцію. Такими є передусім назви статей про Григора.

Найбільш промовистими в назвах статей, глибокими за змістом й експресивним наповненням, на нашу думку, є індивідуально-авторські художні метафоричні перифрази Олесь Гончара і Павла Загребельного. Олесь Гончар назвав письменника *живописцем правди*, вказавши на сферу діяльності митця (*блискучий новеліст і повістяр*), покликання (*з покоління космонавтів*), майстерне оволодіння практикою написання прозових творів (*небо мистецької творчості*) (Гончар, 2021, с. 44). Порівнюючи творчість Григора Тютюнника з іншими письменниками малого жанру, Олесь Гончар констатує: *Григір Тютюнник – сьогочасний Косинка, український Шукшин, письменник цілком своєрідний* (Там само, с. 47). Підлітків, які разом з Григором навчалися в ремісничому училищі, Олесь Гончар іменує *маленькими трударями нашого народу*, героїв Григорових новел – *скромними будівничими життя, людьми праці* (Там само, с. 46). Образ Івана Срібного постає як *скромний звитяжець* (Там само, с. 47). Антиподом трудової людини у творах Григора Тютюнника є, на думку Олесь Гончара, *хануга, рвач, нахлібник, пустомолот, крикун-галасливець*. Численні епітети, ужиті в статті, детально характеризують новеліста: *Григір Тютюнник – скромний, лагідний, схильний до теплих кольорів письменник*, під його пером *«мала проза» стала великою* (Там само, с. 48). Названі перифрази надають висловлюванням конотації виділення, виокремлення, схвалення, високої позитивної оцінки.

Павло Загребельний назвав свою статтю про Григора Тютюнника «Болід». І тут же пояснює: «Так зветься великий, надзвичайно яскравий метеорит. Він прокреслює в нічному небі широкий вогняний слід, і, хоч пролітає за лічені секунди, той його слід надовго залишається в нашій пам'яті, затьмарюючи несміливе мерехтіння міриадів далеких небесних тіл.

Коли думаєш про Григора Тютюнника, з'являється спокуса порівняти його життя в літературі саме з болідом.

І яскравість, і короткочасність, і навіть оте дивне співзвуччя: болід – боліти – біль» (Загребельний, 2021, с. 168). Перифраза П. Загребельного надає тексту конотації зв'язку з життям народу, а також загадковості, неповторності, швидкоплинності й незвичності. У ній актуалізовано таку особливість майстра новел, як прагнення відгукуватися на душевний біль пересічної людини.

М. Брюховецький назвав свої спогади про Григора Тютюнника «Людина з гордо піднятою головою» (Брюховецький, 2021б, с. 19), уживши описову (логічну), за термінологією Ю. Макарець (Макарець, 2012, с. 30), перифразу, що передає зміст позначуваного

у формі опису вагомих рис характеру Григора Тютюнника. А в кінці статті автор констатує: *великий наш письменник*.

У статті О. Гижі простими перифразами актуалізовано дві особливості Тютюнникової постаті як письменника й особистості: *Художник і Людина* (Гижя, 2021, с. 33). А через кільканадцять рядків автор додає: «...не хотів писати чи відтворювати згадок *про Людину, яка важила для мене більше, ніж власне життя*» (Там само). Графічне виділення цих перифраз сприяє створенню конотації піднесеності, поваги, пошани. Друзів вражала також зовнішність Григора Тютюнника, незвичний погляд, про що О. Гижя написав так: *смаглявець з орлиними поглядом* (Там само, с. 33, с. 42). Якщо ж говорити про новеліста як про митця, то автор статті в цьому випадку вживає відтворювану перифразу *гордість і слава української літератури* (Там само, с. 33), що репрезентує конотацію прославлення.

Твори Григора Тютюнника чарували й продовжують чарувати читачів. Не випадково М. Григорів пише про новеліста як про *письменника, твори якого перечитують*: «Так, це був **письменник, якого перечитують**. Прекрасна мова, пластичність образів, вихоплених із життя, правда характерів, а значить, і правда творів. Люди чесні й трудолюбиві, наділені чутливими серцями і громадянською мужністю. І таке враження, ніби всі земляки переселилися з Ташлика до Ташані» (Григорів, 2021, с. 68). До речі, В. Гужва називає Тютюнникові новели *геніальною прозою* (Гужва, 2021, с. 61). Усе це вкладається в поширені прості, подекуди – складні, утворені з двох чи більше простих перифраз, оцінки, які подає М. Григорів у кінці своєї статті: «Григір Тютюнник був *інтелігентом в найвищому розумінні цього поняття*. Широка освіченість. Виключна працьовитість. Аж до виснаження. *Яскрава особистість, неповторна індивідуальність. Лицар в одвічній боротьбі зі злом*. І в щоденному житті, і в творах утверджував людське благородство, виступав проти чванства, бюрократизму і фарисейства» (Григорів, 2021, с. 78). А оскільки оповідання новеліста перекладено багатьма мовами, це дало право назвати Г. Тютюнника *глибоконаціональним письменником і інтернаціональним митцем* (Там само, с. 79).

У статті Є. Гуцала «Зі свічкою в руці» помічаємо поступове зростання емоційної оцінки в характеристиці праці новеліста за допомогою розлогих поширених перифраз (простих і складних). Якщо на початку статті перед читачем постає образ *молодого газетяра характерної зовнішності* (Гуцало, 2021, с. 81), *брата Григорія Тютюнника*, то пізніше – це *майстер усної оповідки* (Там само, с. 92), *людина з хистом усної розповіді і відкритою товариською вдачею*. І нарешті: *посідав і посідає місце серед найкращих майстрів української літератури* (Там само, с. 104), *жадоба спілкування, жадоба свіжих вражень* (Там само, с. 109). Нерідко перифрази, ужиті Є. Гуцалом у статті, «обростають» цілими реченнями, які доповнюють і

розшифровують сказане: *Максималіст, вимагав від своїх молодих і старших колег шевченківського подвижництва, шевченківського високого служіння – для народу і в ім'я народу* (Там само, с. 110); *Григір був отаким наївним (та чи наївним?) диваком, який заповзвся переінакшити не тільки багатьох своїх колег-письменників, а мало не всю літературу, щоб вона й справді в своїх індивідуальних виявах була символом добра і краси* (Там само). Ці перифрази надають тексту конотації нетиповості, винятковості, указують на непересічність постаті новеліста, його зв'язок із самими героями оповідань.

Для оцінок творчості Григора Тютюнника, поданих у статті Є. Гуцала, характерний синкретизм значення й форми. Це за їхньою сутністю нерідко традиційні (відтворювані) перифрази, але введені в новий незвичний контекст: *Недоброзичливців і упереджених вистачало, бо Григір із притаманною йому рішучістю й художницькою совіслівістю говорив нове принципове слово в нашій українській прозі, говорив не лукавлячи і не криводушачи* (Там само, с. 116). Метафоричні перифрази також тяжіють до синкретизму форми і змісту: *Бачу його в Косові, на святковому всегуцульському ярмарку, на якому молоді гуцулки тримають у руках вербові гілочки, опушені котиками в жовтому пилку, а Григір іде поміж того велелюддя з розцяцькованою свічкою в руці, й хоча свічку не запалено, й хоча свічка не горить, – а сяє та свічка так, що видно мені її світло аж із нинішнього дня* (Там само, с. 122).

І. Дзюба розпочинає свою статтю із зіставлення творчих здобутків Григора Тютюнника і його сучасників. Перифраза, ужита в першому реченні висловлювання, продовжується в другому й демонструє часову динаміку в оцінці творчості митця: *Був наче рівня всім нам, своїм ровесникам. А тепер бачимо, на якій дистанції таланту, на якій височині був, є і буде* (Дзюба, 2021, с. 125). Найбільшою заслугою новеліста І. Дзюба вважає те, що для Тютюнника важило одне: правда, яку він виражав по-правдивому (Там само, с. 128). Саме тому В. Дончик називає Григора Тютюнника праведником і правдоборцем: *...як знають сучасники свого захисника і літописця, свого праведника і правдоборця з великим ніжним серцем* (Дончик, 2021, с. 137); *...безпомильно вгадуватимуть у письменництві ХХ століття самовідданого українського правдошукача і правдоборця Григора Тютюнника* (Там само, с. 145). Відомий він і як *найніжніший жорстокий реаліст*, за словами Г. Майфета (Там само, с. 148), що дозволило називати стиль Григора-новеліста реалістично-психологічним (Там само, с. 161), а самого письменника *майстром новелістики* (Там само, с. 167).

П. Засенко, який тривалий час працював з Г. Тютюнником пліч-о-пліч, передусім звертає увагу на риси характеру свого товариша й зовнішність, що виділяла Г. Тютюнника з-поміж інших письменників: *...загальнодоступна відкрита натура з якістьми душі, яка радіє з того, що подарує щось людям, що допоможе комусь ділом, словом*

(Засенко, 2021а, с. 174); *Добрий, непокірний чолов'яга з непокірним чубом, притрушеним іскрами сивини, з гордо піднесеною головою* (Там само); *Особливу радість від зустрічей з ним можна було одержати в товаристві, де він виступав неперевершеним оповідачем, пародіював присутніх чи взагалі когось із письменників* (Там само, с. 181); *...як справжній муж, який не стерпить, щоб творилося безчинство в його присутності чи поза його спиною, Григір ставав на повен зріст проти мерзенних душ* (Там само, с. 183). Окремі перифрази набувають нового змісту при зміні суб'єкта дії: *У нього в серці було щось прекрасне від сільського старожила, та доброта в ставленні один до одного, яку ми чомусь потроху розгубили* (Там само, с. 180); *В його статури ... вгадувався тип людини козацького кореня...* (Засенко, 2021б, с. 186); *Та, окрім таланту, в ньому чітко проглядалася ще й неповторна людська особистість* (Там само, с. 188).

П. Засенко неодноразово вдається до оцінки Григора Тютюнника як майстра оповідань: *Будучи великим майстром, на основі власного досвіду підійшов до самобутнього розуміння і визначення так званих законів новелістики* (Засенко, 2021а, с. 182); *Хто зустрічався з Тютюнником, той знав і про Шилівку, і про шилівців – якихось незвичайних і трохи дикуватих у своїй життєвій безпосередності. Як вони оживали в уяві художника слова* (Там само, с. 184).

Р. Іванчук (стаття «Один лише штрих») виділив окремі риси зовнішності й майстерності письменника. Він звертає увагу на поставу й доброту погляду Григора Тютюнника та його майстерність як новеліста: *...буйночубий брюнет з гордо піднятою головою і скептичним поглядом чорних очей, в яких, проте, висвітлювалася прихована добродушність* (Іванчук, 2021, с. 230), *...лідер молодих новелістів, які в шістдесятих роках прийшли заперечувати нас, «п'ятдесятників»* (Там само), *...новий майстер слова* (Там само, с. 231).

Актуальність тематики оповідань Г. Тютюнника, досконалість змісту і форми, неповторність зовнішніх і внутрішніх якостей їх автора дозволили Ю. Мушкетіку говорити про новеліста як про самобутнє явище в українській літературі: *Коли ми серйозно замислюємося над явищем «Григір Тютюнник»* (Мушкетик, 2021, с. 254); *Він був цільним, я сказав би, самостійним у житті й літературі* (Там само, с. 255); *Григір – по-справжньому сучасний письменник* (Там само).

Перифраза як фігура якості має тісний зв'язок із порівнянням, що нерідко зумовлює їхню внутрішню злитість, нероздільність. Прикметно, що П. Мовчан літературне явище «Григір Тютюнник» порівнює з абстрактними поняттями, обстоюючи думку про те, що новеліст став ніби символом чеснот, які здавна шанував український народ: *І лише тепер збагнув, що образ Григора переходить, ні, вже перейшов у вищий розряд всезагалу, бо з його іменем пов'язані такі неперехідні поняття, як Чесність, Порядність, Правдивість,*

Сумлінність, Мужність... Бо не він їх уособлював, а вони його, оскільки це він був їхнім посланцем у світ, який ми визначаємо штампом – «складний» (Мовчан, 2021, с. 237). Описовість і оцінна конотація в перифразі тісно переплетені, нерідко нероздільні, адже в кількаслівній фразі одне передбачає інше, семантика однієї лексеми доповнює іншу, хоча нерідко основне семантичне навантаження несе іменник: *високий стрункий смаглявий «скіф»* (Там само, с. 238).

Правдивість сюжетів оповідань Г. Тютюнника, реплік дійових осіб, увага до кожного слова спонукали його сучасників визнати, що в цього новеліста був *абсолютний слух на правду*, а його творчість – це підсумок *у нашому національному бутті* (Там само, с. 240, с. 241).

Д. Павличко аналізує мову творів Г. Тютюнника, називає новеліста *автором «Зав'язі»*, мову оповідань – *голосом правди*, порівнюючи її з гуцульською різьбою: *Мову Григора Тютюнника можна порівняти з давньою гуцульською різьбою, в якій нема перламутрових квадратиків, трикутничків, що їх у візерунок на дереві почали вкладати пізніше ближчі до наших часів майстри* (Павличко, 2021, с. 261). Автор статті підкреслює, що Григир Тютюнник чітко розумів своє завдання як художника слова (*Григир Тютюнник усе знав і вмів, як мало хто в нашій сучасній літературі* (Там само, с. 262)), це позначилося навіть на його зовнішності: *Його портрет можна було б підписати і таким не зовсім добрим словом – погорда. Пізніше я дізнався, що Григир Тютюнник справді погорджував багатьма речами, особливо дрібницями життєвими та ще нечесними людьми. Але тоді я цього не знав, і його на перший погляд гоноровий вид мене не захоплював* (Там само, с. 263).

В. Панченко згадує про новеліста як про *колишнього моряка, «незахищене серце»* (за словами старшого брата), бачить у ньому представника *«дітей війни»* (Панченко, 2021, с. 267), *правдоробця* (Там само, с. 273): *Виникла парадоксальна ситуація. Григир Тютюнник мав незаперечний літературний авторитет; магія його стилю і його правди створювала в літературі потужне силове поле – а директивна критика вимагала від письменника, щоб він був, ну, скажімо, таким, як Вадим Собко. Чи як Василь Козаченко...* (Там само, с. 274).

Ю. Попсуєнко відтворює образ *неперевершеного художника слова і геніального лицедія* (Попсуєнко, 2021, с. 282) як прозаїка, яких в українській літературі ХХ століття одиниці: *...безкомпромісний, чесний і самовідданий, який завжди мав свою точку зору і був сильніший за тодішню державу, за правлячу партію, був, як тепер сказали б, неформатом у житті й творчості* (Там само, с. 282).

Якщо говорити про місце творчості Григора Тютюнника в українській і світовій літературі, то варто дослухатися до слів А. Шевченка: *«Твори Григора Тютюнника несли правдиві вісті про свій час, і їхнього автора звели зі світу. Григир належав до сковородинського типу «людини серця».* Ще в його ранніх щоденникових записах, десь

першої половини 60-их, є доволі промовисте зізнання: *Я сприймаю те, що мене оточує, і те, що діється навколо мене, спочатку почуттями, серцем, а вже потім усвідомлюю, – тобто страждаю двічі з одного приводу. Боже, як важко* (Шевченко, 2021, с. 408). Тому оцінки творчості новеліста високі: *Тютюнник – це український Шукшин* (Слабошпицький, 2021б, с. 305); *...лідер і каталізатор доброти* (Там само, с. 307); *Кумир не тільки мого покоління* (Слабошпицький, 2021а, с. 312); *Такі письменники – константи* (Там само, с. 315); *...не раб традиції, він – той художник, який відитовхуючися від неї, творить на її основі нову традицію* (Там само, с. 317); *...Тютюнник – не тільки вигадливий побутоносець. Тютюнник – письменник-філософ* (Там само, с. 318), *...прозаїк Стефанівського масштабу* (Брюховецький, 2021а, с. 411).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У спогадах про Григора Тютюнника, залишених його сучасниками, образ новеліста постає завдяки влучним перифразам. Зазвичай вони стосуються назви конкретної особи – Григора Тютюнника – або героїв його художніх творів, рідше – мови оповідань, їхньої загальної характеристики. Як один із способів перейменування, тобто розширеної номінації денотата, перифрази часто багатослівніші за первинну назву. За своєю суттю – це фігури якості. Тому оцінка, закладена в них, є і засобом експресивізації висловлювання, і засобом конотації тексту. Перифрази тісно пов'язані з порівнянням. Найбільш поширені у спогадах двокомпонентні чи трикомпонентні субстантивні словосполучення з атрибутивними відношеннями між частинами. Якщо автор використовує одиничний іменник чи (рідше) прикметник як перифразу, то частіше за цими номінаціями слідує підрядна частина речення, що уточнює й пояснює сказане. Рідше перифрази побудовані за моделлю простого чи складного речення.

Автори статей про Григора Тютюнника – відомі письменники, критики, журналісти й редактори, які добре обізнані з українською й світовою літературою та майстерно володіють образно-метафоричним мовленням, тому переважна частина перифраз має метафоричний характер. Використання культурно значущих сем, концептів (скажімо, *смаглявий скіф, людина козацького кореня*), культурного фону тексту сприяє влучності й точності перифраз, їхній досконалості як продукту культури мовлення.

Література

- Євсєєва, Г. П. (2002). *Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80-90 років ХХ століття)*: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровськ, 219 с.
- Завгородня, Л. В. (2002). Перифрази як засіб стереотипізації соціальної інформації. *Наукові записки Інституту журналістики*: зб. наук. пр. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. Т. 7. С. 75 – 78.

- Загнітко, А. (2012). Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Т. 3. Донецьк: ДонНУ, 426 с.
- Клещова, О. (2001). *Мова публіцистики Івана Багряного*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 2001, 22 с.
- Кобилянський, І. Ю. (1986). Перифраза як засіб емоційно-образного висловлення думки. *Українська мова і література в школі*. № 1. С. 51 – 55.
- Коломієць, М. П. (1984). Перифрази в сучасній українській мові. *Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови*. Дніпропетровськ, 117 с.
- Копусь, О. А. (2001). *Перифрази у творах О. Гончара: структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспекти*: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 205 с.
- Макарець, Ю. С. (2012) *Перифразові номінації в українському публіцистичному дискурсі*: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 205 с.
- Мойсієнко, А. К. (1997). Перифрази в Шевченковому тексті. *Дивослово*. № 3. С. 23 – 26.
- Онищенко, І. В. (2005). *Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровськ, 20 с.
- Свашенко, А. П. (1973). Перифрази та їх стилістичні функції в творчості Лесі Українки. *Леся Українка. Публікації. Статті*. Київ: Наук. думка. С. 193 – 202.
- Шаповал, О. В. (2001). Фразаологізми та перифрази як засіб вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці. *Es professo*: зб. наук. пр. Вип. 3. Дніпропетровськ: ДНУ. С. 473 – 478.
- Юрченко, О. С. (1983). Фразаологічні перифрази української літературної мови: навч. посіб. Ч. 1. Харків: ХДУ, 119 с.
- Vach, K. (1997). The Semantics-Pragmatics Distinction: What It Is and Why It Matters. *Pragmatik. Implicaturen and Sprechakte*. Opladen. P. 33 – 50. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-663-11116-0_3 (дата звернення: 15.10.2025).
- Bańko, M. (2002a). Peryfrazy w naszym życiu. *Poradnik Językowy*. № 9. S. 3 – 23. URL: <http://banko.polon.uw.edu.pl/pliki/inne/peryfrazy.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).
- Bańko, M. (2002b). Słownik peryfraz, czyli wyrażen omownych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 344 s. URL: <https://www.poczytaj.pl/ksiazka/slownik-peryfraz-czyli-wyrazen-omownych-miroslaw-banko,96303> (дата звернення: 15.10.2025).
- Carston, R. (2002). *Thoughts and Utterances: the Pragmatics of Explicit Communication*. London. 2002, 178 p. URL: <https://download.e-bookshelf.de/download/0000/5791/27/L-G-0000579127-0015278651.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).

Mills, S. (1997). *Discourse. Monograph*. London, New York: Routledge. P. 3 – 115. URL: <https://j.twirpx.link/file/1187393/> (дата звернення: 15.10.2025).

Джерела дослідження

- Брюховецький, В. (2021a). Біль душі в одежі слова. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 409 – 412). Київ: Знання.
- Брюховецький, В. (2021б). Людина з гордо піднятою головою. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 19 – 23). Київ: Знання.
- Гижя, О. (2021). Нічні розмови про сіль. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 31 – 43). Київ: Знання.
- Гончар, О. (2021). Григір Тютюнник – живописець правди. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 44 – 49). Київ: Знання.
- Григорів, М. (2021). Щедрість. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 68 – 79). Київ: Знання.
- Гужва, В. (2021). А йому тільки б жити і жити. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 61 – 67). Київ: Знання.
- Гуцало, Є. (2021). Зі свічкою в руці. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 80 – 122). Київ: Знання.
- Дзюба, І. (2021). Смуток правди в Григорових очах. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 125 – 135). Київ: Знання.
- Дончик, В. (2021). Любов і біль. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 136 – 167). Київ: Знання.
- Загребельний, П. (2021). Болід. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 168 – 172). Київ: Знання.
- Засенко, П. (2021a). На берегах пам'яті. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 173 – 185). Київ: Знання.
- Засенко, П. (2021б). Світло непокореної душі. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 186 – 215). Київ: Знання.
- Іваничук, Р. (2021). Один лиш штрих. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 230 – 232). Київ: Знання.

- Мовчан, П. (2021). Абсолютний слух на правду. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 237 – 241). Київ: Знання.
- Мушкетик, Ю. (2021). Вічна загадка любові. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 252 – 260). Київ: Знання.
- Павличко, Д. (2021). Голос Правди. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 261 – 266). Київ: Знання.
- Панченко, В. (2021). Григiр Тютюнник. В облозі. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 267 – 275). Київ: Знання.
- Попсуєнко, Ю. (2021). Народжений з любові і муки. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 281 – 286). Київ: Знання.
- Слабошпицький, М. (2021а). Моменти істини. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 310 – 342). Київ: Знання.
- Слабошпицький, М. (2021б). «Таким він і стоїть у пам'яті». *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 299 – 309). Київ: Знання.
- Шевченко, А. (2021). Зустріч на все життя, або Щастя і злощастя Григора Тютюнника. *Такий він у нашій пам'яті. Спогади про Григора Тютюнника* / упоряд. М. Ф. Слабошпицький (С. 370 – 412). Київ: Знання.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2025 р.

Прийнято до друку 20.10.2025 р.

Рецензент – доктор філол. наук, проф. Глуховцева К. Д.